

невдачі (нестача води, фуражу, спалення степу). Хоча в цілому похід оцінюється як вдалий [4, № 1343].

Зміна в офіційній оцінці походу відображена в іменному указі від 9 вересня 1689 р. про позбавлення князя В. Голіцина боярського титулу та майна, що стало наслідком відсторонення від влади царівни Софії Олексіївни. Однією з причин покарання В. Голіцина зазначено його невдале командування під час другого Кримського походу. В документі повідомляється про те що, князь з військом лише простояв під Перекопом і не вів ніяких реальних військових дій, тоді як на підготовку походу були затрачені великі матеріальні та людські ресурси [4, № 1348].

Таким чином, можна зазначити, що в ПСЗ міститься група документів з історії Кримських походів. Зокрема, матеріали ПСЗ можуть бути використані для вивчення військової та дипломатичної підготовки Російської держави до Кримських походів, участі у походах лівобережного та запорозького козацтва та дослі-

дження результатів і наслідків походів та їх оцінки з боку держави. Впорядкування та більш широке залучення цих джерел дасть можливість краще дослідити історію цих воєнних кампаній.

Список використаних джерел

1. Заруба В. Українське козацьке військо в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII ст. / В. Заруба. – Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2003. – 464 с.
2. Панашенко В. Кримські походи 1687 та 1689 / В. В. Панашенко // Енциклопедія історії України. – К. : Наук. думка, 2008. – Т. 5. – С. 378.
3. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – СПб.: Тип. II Отд. Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1830. – Т. 2 (1676–1688 гг.). – 979 с.
4. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – СПб.: Тип. II Отд. Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1830. – Т. 3 (1689–1699 гг.). – 694 с.
5. Станіславський В. Голіцин Василь Васильович / В. В. Станіславський // Енциклопедія історії України. – К. : Наук. думка, 2004. – Т. 2. – С. 135.

Надійшла до редколегії 07.04.14

О. Николайчук, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

"ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ ЗАКОНОВ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ" КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ КРЫМСКИХ ПОХОДОВ 1687–1689 ГОДОВ

Рассматриваются материалы "Полного собрания законов Российской империи" как источник по истории Крымских походов 1687-1689 гг. Проанализирован информационный потенциал законодательных актов для изучения истории военной и дипломатической подготовки походов, участия в них украинского казачества, оценки результатов военной кампании со стороны государства.

Ключевые слова: указы, Крымские походы, казачество, татары.

O. Nickolaychuk, Graduate Stud.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

"COMPLETE COLLECTION OF LAWS OF RUSSIAN EMPIRE" AS A SOURCE OF THE HISTORY OF THE CRIMEAN CAMPAIGNS 1687–1689

The materials of the collection of laws of Russian empire are examining as a source of the history of the Crimean campaigns 1687-1689. The informative potential of the legislative acts for researching of military and diplomatic preparation for campaigns, participation of the Ukrainian Cossacks and the state assessment of the results of the Crimean campaigns were analyzed in the article.

Key words: edicts, Crimean campaigns, Cossacks, Tatars

УДК 930.1:355.311.97](477.5) "18"

А. Оліячук, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСНОВНІ ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОЗАЦЬКИХ ФОРМУВАНЬ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ ХІХ СТ.

Розглянуто історію дослідження козацтва Лівобережжя України ХІХ ст., охарактеризовано основні етапи дослідження даної проблеми в українській та зарубіжній історіографії, виділено основні дискусійні моменти і проблеми, що залишилися поза увагою істориків.

Ключові слова: козацтво Лівобережжя України, "малоросійські" кінно-козацькі полки, історіографія.

Українська і зарубіжна історіографії упродовж двох століть приділяють велику увагу історії українського козацтва, в тому числі й діяльності козацьких формувань, які продовжували епізодично засновуватись і функціонувати після ліквідації Гетьманщини. За цей час створено значний масив наукової, науково-популярної та навчальної літератури, яка досі не отримала історіографічного осмислення. Між тим, ця проблема залишається актуальною, оскільки, з одного боку, дозволяє простежити нескореність козацької ідеї, безперервність козацьких традицій в українській історії, а з другого, – повніше досягнути закономірності розвитку самої історичної науки, пріоритетне місце в ній козацької проблематики. Мета статті полягає в тому, щоб окреслити періодизацію нагромадження знань з історії козацьких формувань на Лівобережжі України у ХІХ ст., починаючи з його другої половини і до сьогодення, і підсумувати найважливіші надбання істориків з означеної проблеми.

Систематизація наявних узагальнюючих та монографічних праць, численних статей з історії українсько-

го козацтва, включаючи й козацькі формування українського лівобережжя ХІХ ст., дозволяє виокремити щонайменше три великих історіографічних періоди: дорадянський, радянський та пострадянський. Паралельно розгортались дослідження в українській діаспорі (з 1920-х рр. ХХ ст.) та зарубіжні студії.

Більшість дослідників дотримуються думки про те, що населення України, насамперед Гетьманщини, не змиралося з ліквідацією козацького полково-сотенного устрою та продовжувало зберігати традиції і жити надією на відродження статусу козацтва. На Лівобережжі не було постійного козацького війська на зразок Бузького, Азовського чи Чорноморського, а створювались тимчасові козацькі формування. На нашу думку, цим можна пояснити недостатню увагу істориків до козацтва Лівобережжя України. Дослідники відштовхуються від даних ревізій, які зафіксували відомості про податне чоловіче населення Російської імперії і проливають світло на козацький рух. За матеріалами VI – IX ревізій першої половини ХІХ ст. козацтво становило майже півміль-

йонний прошарок населення Чернігівської та Полтавської губерній [11, с. 12], яке в тогочасній офіційній документації носило назву "малоросійське козацтво", а створювані з нього іррегулярні військові формування "малоросійські кінно-козацькі полки". Уряд Російської імперії формував і мав намір використати їх під час військових кампаній 1812-1814, 1831-1832, 1855-1856 та 1863-1864 рр., а після завершення воєнних дій розпускав.

Ключовою проблемою історії козацтва Лівобережжя України в XIX ст., яка не перестає викликати зацікавлення дослідників, є інтеграція козацької верстви у соціальну структуру Російської імперії. У 1897 р. було оприлюднено ряд статей М. В. Стороженка, присвячених даній проблематиці [14]. Автор акцентував увагу на входженні рядового козацтва в соціальну градацію тогочасного суспільства. Збереження за ним ряду привілеїв, у порівнянні з рештою державних селян, дослідник пояснював тим, що уряд прагнув послугуватись їх схильністю до військової справи, тобто використання урядом козацтва задля підсилення боєздатності російської армії, стало рушійним фактором інтеграції козацтва Лівобережжя України в соціальну структуру суспільства у XIX ст.

М. В. Стороженко першим зробив спробу викласти історію козацтва від ліквідації Гетьманщини до відставки генерал-губернатора М. Г. Рєпніна в 1834 р. Автор побудував своє дослідження на документах архіву М. Г. Рєпніна у Яготині, матеріали якого втрачені. М. В. Стороженко не приділяв належної уваги участі козацьких полків у військових конфліктах першої третини XIX ст. Щодо їх участі у війні 1812 р. автор обмежився згадкою про формування полків, помилково вказуючи, що козацтво не брало участі у військових діях кампанії 1812 р., та закордонному поході 1813-1814 рр. Про події, пов'язані з існуванням лівобережних козацьких полків 1831-1832 рр., згадується лише процес їх формування та переформування у 1832 р., що було пов'язано зі зміною характеру служби. Частково це можна пояснити тим, що М. В. Стороженко користувався тільки архівом М. Г. Рєпніна, в яких згадані події не були відображені.

Наступним автором, який вніс значний вклад у дослідження лівобережних козацьких полків у XIX ст., був І. Ф. Павловський [12]. Він ретельно дослідив історію їх створення та участі у військових операціях в 1812-1814 і 1831-1832 рр., наголосивши на зловживанні чиновників та офіцерів при організації полків і звернув увагу на неприязне ставлення місцевого населення до новостворених формувань, через те, що останні, надуживаючи своїм становищем, грабували місцевих жителів. Автор використав матеріали архіву губерньського правління, що є нині втрачені.

Спільною рисою праць згаданих дослідників було надмірне цитування документів без належного аналізу і критики, що характерне для позитивістського історіописання. Події, пов'язані з існуванням іррегулярних козацьких полків у XIX ст., ще не стали для авторів кінця XIX ст. "історією". І все ж, вони заклали фундамент дореволюційної історіографії козацтва Лівобережжя України XIX ст. і "малоросійських" кінно-козацьких полків.

По мірі становлення радянської історіографії стала насаджуватись нова концепція історії козацтва Лівобережжя України в XIX ст., яка ґрунтувалась на партійно-класовому підході до оцінки подій і явищ. У роки Великої Вітчизняної війни у зв'язку з пошуком патріотичних прикладів боротьби народних мас проти окупантів побачили світ декілька праць, насамперед дослідження Г. Ю. Гербельського [4]. У 1962 р., з нагоди святкування 150 річчя Вітчизняної війни 1812 року побачила світ праця А. К. Буцика та В. І. Стрельського, в якій висвітлювався процес створення козацьких полків на Правобережжі та Лівобережжі України [3].

Б. С. Абаліхін, характеризуючи участь українського народу у війні з Наполеоном I [1], підтримав точку зору І. Ф. Павловського щодо позитивного досвіду формування 4 кінно-козацьких полків на Правобережжі України, який підштовхнув владу до створення подібних формувань з вихідців козацького стану Лівобережжя України. Він описав процес формування та бойовий шлях кінно-козацьких полків із нащадків козацтва Полтавської та Чернігівської губерній.

Оскільки радянська історіографія сповідувала марксистську концепцію визначальної ролі економіки у суспільному розвитку, то і при вивченні історії козацтва вона приділяла головну увагу соціально-економічним аспектам. Так, І. О. Гуржій відносив козацтво Полтавської і Чернігівської губерній до категорії державних селян на оброчному становищі. Він визначив їх відсоткову частку серед населення даних губерній та забезпечення землею, вважав черезсмузжя характерною рисою козацьких господарств і однією з головних проблем, підрахував, скільки козаки сплачують податків та які несуть повинності, досліджував процес майнової стратифікації та обезземелення козацтва [5]. Автор не торкався проблем створення та функціонування іррегулярних козацьких утворень на Лівобережжі України.

Т. І. Лазанська аналізувала вплив розвитку капіталізму на становище державних селян, до яких авторка включає козацтво. Вона розглянула демографічні та соціально-економічні аспекти історії козацтва, подала відомості щодо чисельності, основних джерел доходів і розшарування козацтва Чернігівської та Полтавської губерній з кінця XVIII ст. до 1861 р. Автор вважав, що держава прагнула зберегти козацтво як воєнний резерв, тому уряд забороняв їм переходити до інших станів та продавати землю особам, що не належали до козацтва. Водночас, дослідниця зазначає, що уряд довго не міг чітко визначити свого ставлення до даної верстви, коливаючись між позиціями розгляду їх як державних земель або як спадкових власників [11, с. 65]. Т. І. Лазанська пов'язала осмислення державної політики щодо оподаткування козацтва зі створенням кінно-козацьких полків у 1812 та 1831 рр., тобто виконанням військової повинності, і на прикладі оброчного податку, який держава то накладала на козаків, то скасовувала, показала зміну поглядів влади щодо них у залежності від зовнішньополітичної ситуації – звільнення від нього настає в часи зовнішньої небезпеки і необхідності створення ополчення. Коли ж зовнішньополітична ситуація протягом тривалого періоду часу залишалась стабільною, на козаків знову покладалась обов'язок сплачувати оброчний податок.

Окремої уваги заслуговує українська діаспорна історіографія козацтва Лівобережжя України. В 1933-1935 рр. у Варшаві, в журналі "Табор", що заснували емігранти-військовики з УНР, виходить серія статей О. Переяславського, що були присвячені створенню іррегулярних збройних формувань з козацтва Лівобережжя України [13]. Автор прагнув показати продовження існування військових традицій козацтва після ліквідації Гетьманщини. Однак, спроба створити цілісну історію козацьких військових формувань в XIX ст. не вдалась. Детально описавши участь козацтва у війні з Наполеоном 1812-1814 рр., автор згадує про свої наміри написати історію козацьких формувань у 1831-1832 та 1855-1856 рр., але не втілював у життя свої починання і пише лише про участь козацтва у придушенні польського повстання 1863-1864 рр. О. Переяславський опирався на роботи І. Ф. Павловського. Автор, пишучи свої студії з позиції воєнки, критикує поміщиків Лівобережжя України та вихідців з козацької старшини, які отримали дворянство, за те, що стали вірними помічниками уряду у ліквідації національних збройних сил.

Характеризуючи козацькі полки у 1812-1814 рр., автор виділяє проблему нестачі офіцерських кадрів, яка виникла через небажання дворянства Полтавської та Чернігівської губерній нести військову службу (дістається і І. П. Котляревському), і пояснює це тим фактом, що дворянство своїм коштом сформувало ополчення. Автор спробував описати бойовий шлях козацьких полків з моменту започаткування влітку 1812 р., і до розформування у 1814 р. Йому не вдалося зібрати детальної інформації щодо участі козацтва у придушенні польсько-го повстання 1863-1864 рр. О. Переяславський прийшов до висновку, що кожного разу, коли уряд Російської імперії потрапляв у скрутне становище, він змушений був звертатись до козацтва Лівобережжя України по допомогу, апелюючи до його військових традицій, чим зберігав дух національних збройних сил.

Проблему інкорпорації Гетьманщини в Російську імперію досліджував канадський історик Зенон Коугт [9]. В межах даної проблеми він розглядав питання інтеграції козацтва до соціальної структури Російської імперії, детально зупиняючись на усвідомленні свого соціального статусу в суспільстві рядовим козацтвом. В рамках цього питання автор зазначає, що в кінці XVIII ст. в Російській імперії не було соціальної групи, яка б за своїми правами та обов'язками відповідала б козацтву Лівобережжя України. Тому уряд змушений був визнати на певний час їх особливий статус. Автор висуває концепцію про існування двох точок зору в першій половині XIX ст. серед вищих державних урядників на майбутнє козацтва регіону. Прихильники першої вважали доречним для держави кроком скорочувати кількість козацтва та урівнювати їх з державними селянами. Друга точка зору передбачала збереження козацтва та використання їх військового потенціалу для блага держави. Її прихильниками виступала місцева адміністрація, і особливо М. Г. Рєпнін, в той час як першу точку зору підтримували представники центральних органів влади і особливо міністерства фінансів. Головними причинами постійного погіршення економічного становища козацтва Полтавської та Чернігівської губерній, незважаючи на отримання економічних поступок від держави, автор вважав стабільне зростання їх чисельності і скорочення забезпечення земельним фондом, незважаючи на активну політику переселення козаків.

Дослідник висунув тезу, що подією, яка означала кінець особливого козацького статусу, стало створення Міністерства державного майна у 1837 р. та підпорядкування йому козацького населення регіону. Це твердження підтримують і провідні сучасні дослідники даної проблеми О. А. Бачинська та Ф. Ф. Стоянов.

Новий етап розвитку історіографії означеної проблеми започаткувало відновлення незалежності України. Ряд вітчизняних істориків виявляв зацікавленість до вивчення історії козацьких формувань на Лівобережжі України в XIX ст. Зокрема, В. С. Шандра досліджувала дану проблему в контексті історії Малоросійського генерал-губернаторства [16]. Вона звернула увагу на шляхи вирішення козацького питання в генерал-губернаторстві, оскільки перебування козацтва на привілейованих правах, у порівнянні з державними селянами, не входило до планів міністерства фінансів. Іншим аспектом дослідження стали спроби генерал-губернатора М. Г. Рєпніна відновити права козацтва та перетворити його на постійне козацьке військо.

Значну увагу вивченню історії козацьких формувань Лівобережжя України приділяють одеські дослідники Ф. Ф. Стоянов [15] та О. А. Бачинська [2]. Вони запропонували періодизацію історії козацтва Лівобережжя України після ліквідації Гетьманщини. Так, Ф. Ф. Стоянов за критерій бере 4 прецеденти існування тимчасових кінно-козацьких полків: 1812-1814, 1831-1832, 1855-1856 та 1863-1864 рр. і відповідно ділить їх історію у XIX ст.

О. А. Бачинська за критерій періодизації взяла зміну стратегії влади щодо козацтва Лівобережжя України та виділила три етапи трансформації цих стратегій: перший етап – від ліквідації Гетьманщини до 1812 р., другий – від 1812 р. до 1837 р., коли було створено міністерство державного майна, третій – від 1837 р. до початку XX ст., коли відбувається стирання відмінностей між козацтвом та іншими станами, насамперед селянами.

В історіографії ставлення місцевої влади в особі генерал-губернатора до козацького питання простежується два підходи. Так, О. В. Кухарук вважає, що М. Г. Рєпнін намагався унеможливити службу козаків на постійній основі [10]. Ця теза суперечить напрацюванням В. С. Шандри, яка зауважує, що М. Г. Рєпнін клопотався перед Миколою I про створення з козацтва Лівобережжя України постійного козацького війська. До здобутків О. В. Кухарука слід віднести ретельну характеристику еволюції становища козацтва після ліквідації владних структур та війська Гетьманщини і до 30-х рр. XIX ст.

Торкуючись ставлення дворянства регіону до організації козацьких ополчень, Ф. Ф. Стоянов та О. А. Бачинська вважають, що певна його частина вбачала участь в ополченнях як гарний засіб для початку престижної військової кар'єри [15, с. 85] [2, с. 237], займаючи там посади молодших офіцерів. О. В. Кухарук висловлює тезу, що представники колишньої старшини Гетьманщини, які в XIX ст. зуміли стати великими поміщиками, виступали проти створення козацьких ополчень та перетворення їх на постійне козацьке військо, боячись втратити можливість скуповувати козацькі землі [11, с. 66].

Участь козацтва Полтавської та Чернігівської губерній у Кримській війні, що проявилось у формуванні 6 кінно-козацьких полків у 1855-1856 рр., досліджував В. В. Задунайський, який торкнувся проблем організації та засад функціонування даного військового утворення, однак не розкриває до їх використання у військовому конфлікті [7].

У 2012 р., до 200-річчя початку російсько-французької війни виходить праця, що висвітлює український аспект проблеми. Автори роблять огляд формування 4 козацьких полків, що були створені на Правобережжі України, та 15 кінно-козацьких полків з території Лівобережжя України і прийшли до висновку, що при організації даних військових утворень влада пішла на поступки місцевому населенню, яке бажало, що б вказані військові частини створювались з урахуванням місцевого колориту [6, с. 23].

У найгрунтовнішій праці, присвяченій українському козацтву – "Історія українського козацтва. Нариси у двох томах", розглядаються і кінно-козацькі полки з Лівобережжя України у XIX ст., зокрема їх формування, діяльність та роль у долі козацтва регіону в даний період загалом [8]. Цим питанням присвячено окремий розділ, написаний О. А. Бачинською.

Ряд дослідників висвітлювали сюжети, пов'язані з історією козацтва Лівобережжя України в XIX ст. у контексті інших проблем. Насамперед, це такі автори як: В. М. Орлик, М. М. Міц та Н. О. Конопка.

Що ж до аспектів, які досі залишаються мало або й зовсім не дослідженими, зокрема, виділимо процес створення та діяльності козацьких формувань 1855-1856 та 1863-1864 рр. Це пояснюється як їх незначною чисельністю, так і обмеженістю джерельної бази. Особливої уваги заслуговують питання структури і характеристики особового складу кінно-козацьких полків у всіх чотирьох випадках їх формування та настрою рядового козацтва при вступі до них. Дискусійними залишаються такі проблеми як: переселення козаків, бачення становища козацтва Лівобережжя України представниками центральної та місцевої влади та ставлення місцевого дворянства до козацтва та козацьких ополчень.

Отже, історіографія тимчасових козацьких формувань Лівобережжя України XIX ст. представлена порівняно невеликою кількістю досліджень, підготовленими упродовж трьох історіографічних періодів: дорадянського, радянського та пострадянського. Однак, окрім праць Ф. Ф. Стоянова та О. А. Бачинської, спеціальні студії відсутні, що надає проблемі, пов'язаній з діяльністю козацтва Лівобережжя України в XIX ст. та створення з них тимчасових козацьких полків, наукової актуальності.

Список використаних джерел

1. Абаліхін Б. С. Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. / Б. С. Абаліхін. – К., 1962. – 63 с.
2. Бачинська О. А. Козацтво в "післякозацьку" добу української історії (кінець XVIII – XIX ст.) / О. А. Бачинська. – К. : Вища шк., 2011. – 287 с.
3. Буцик А. К. Великий патріотичний подвиг (Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 року) / А. К. Буцик, В. І. Стрельський. – К. : Укрполітвидав, 1962. – 44 с.
4. Гербільський Г. Ю. Українські козацькі полки і українське ополчення у Вітчизняній війні 1812 р. / Г. Ю. Гербільський. – М. : Укрполітвидав., 1943. – 20 с.
5. Гуржій І. О. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст. / І. О. Гуржій. – К. : Наук. думка, 1954. – 448 с.
6. Гуржій О. І. Війна 1812 року: український контекст / О. І. Гуржій, О. П. Реєнт, А. А. Палій. – К. : Ін-т історії України, 2012. – 154 с.
7. Задунайський В. В. До історії українських козацьких полків у 50-ті рр. XIX ст. / В. В. Задунайський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2009/104-91-3.pdf>. – Назва з екрану.

А. Олійчук, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КАЗАЧЬИХ ФОРМИРОВАНИЙ ЛЕВОБЕРЕЖЬЯ УКРАИНЫ XIX СТ.

Рассмотрена история исследования казачества Левобережья Украины XIX в., охарактеризированы её основные этапы в украинской и зарубежной историографии, выделены главные дискуссионные моменты и проблемы, оставшиеся вне поля зрения историков. Ключевые слова: казачество Левобережья Украины, "малороссийские" конно-казачьи полки, историография.

A. Olianchuk, Graduate Stud.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE MAIN STAGES OF RESEARCHES OF COSSACK'S FORMATIONS FROM LEFT-BANK OF UKRAINE OF THE 19th CENTURY

The article is devoted to the problem of history of researches of Cossack's from Left-Bank of Ukraine of the 19th century. Basic information is characterized main stages of investigation of this problem in Ukrainian and foreign historiography, also underlined the main discussions problems, which left unattended by historians.

Key words: Left-Bank Ukrainian Cossacks, "Malorossyiskie" horse-cossacks regiments, historiography.

УДК 167.1:069.01[(470+570)+(477)]"1991/2013"

М. Парахіна, канд. іст. наук, наук. співроб.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ МУЗЕЙНОЇ МІЖДЕРЖАВНОЇ ПРАКТИКИ 1991–2013 РОКІВ

Подано аналіз розвитку українсько-російських відносин у сфері музейної міждержавної практики, яка є важливою складовою для здійснення повноцінної наукової роботи, адже після розпаду Радянського Союзу виникло питання не лише подолання наслідків кризи у цій галузі, а й досягнення зростання рівня інтересу населення до музеїв, оптимізації та підвищення ефективності їхньої роботи. Спираючись на взаємне прагнення розширювати та поглиблювати рівноправне співробітництво, постає необхідність закріплювати дружні відносини між Україною та Російською Федерацією у галузі музейної міждержавної практики. Сучасний стан соціально-економічного, громадсько-політичного та культурного розвитку суспільства зумовлює необхідність істотних змін у діяльності всіх традиційних закладів культури, уточнення їх місця і ролі в житті людини. Завданням музеїв є мінімізація наслідків глобальних процесів, що загрожують культурному розмаїттю, необхідність фіксації та збереження знань про культурні форми, що поступово зникають. Історичний шлях, що пройшли музеї, свідчить, що музейними засобами можливо вирішити багато культурних і суспільних проблем. Нові суспільні відносини, тенденції, що відстежуються в культурному житті світової спільноти, породжують велике розмаїття форм музейної роботи. Нові напрямки діяльності музеїв, помітно збільшивши сферу їх впливу на суспільство, разом з тим вимагають і суттєвих змін в роботі самих музеїв.

Ключові слова: музеї, експозиції, Україна, Росія, міждержавні відносини.

Аналізуючи двостороннє співробітництво між Україною та Російською Федерацією у соціогуманітарній сфері, не можна оминати увагою проблему взаємодії важливих культурницьких закладів – музеїв. Об'єднані за радянських часів у єдину систему, підпорядковану центру, та отримуючи державне фінансування, музеї мали можливість для регулярного оновлення та реконструкції фо-

8. Історія українського козацтва. Нариси : у 2 т. / В. А. Смолій та ін. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – Т. 2 – 757 с.

9. Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830 / Зенон Когут. – К. : Основи, 1996. – 302 с.

10. Кухарук О. В. Формування стану "малоросійських козаків" наприкінці XVIII – на початку XIX ст. / О. В. Кухарук // Чорноморська мина-вшина. – Одеса, 2007. – Вип. 2. – С. 61–76.

11. Лазанская Т. И. Государственные крестьяне Украины в период кризиса феодально-крепостнической системы / Т. И. Лазанская. – К. : Наук. думка, 1989. – 198 с.

12. Павловский И. Ф. Малороссийское козацье ополчение в 1812 г. по архивным данным / И. Ф. Павловский. // Киев. старина. – 1906. – Кн. 9. – С. 431–451; Його ж. Малороссийские козацьки полки в борьбе с поляками в 1831 г. // Тр. Полтав. Губерн. Ученой Архив. Комис. – Полтава, 1910. – Вып. 7. – С. 108–116.

13. Переяславський О. Українська збройна сила в Наполеонівських війнах 1812–1814 рр. / О. Переяславський. // Табор. – Варшава, 1933. – Ч. 19. – С. 44–52; Ч. 20. – С. 28–41; Ч. 21. – С. 28–37; Ч. 22. – С. 33–37; Ч. 23. – С. 16–25; Ч. 25. – С. 28–37; Ч. 26. – С. 23–35; Його ж. Остання збройна сила Старої України (1863–1864 рр.) // Табор. – Варшава, 1934. – Ч. 27. – С. 24–32.

14. Стороженко Н. К. К истории малороссийских козаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. К. Стороженко. // Киев. старина. – 1897. – Кн. 4. – С. 473–480; Кн. 6. – С. 473–480; Кн. 10. – С. 115–130; Кн. 11. – С. 143–156; Кн. 12. – С. 332–350.

15. Стоянов Ф. Ф. Тимчасові козацькі формування Лівобережної України в XIX ст.: організація, склад, служба : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 – Історія України / Федір Федорович Стоянов ; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2007. – 270 с.

16. Шандра В. С. Малоросійське генерал-губернаторство, 1802–1856: функції, структура, архів / В. С. Шандра. – К., 2001 – 356 с.

Надійшла до редколегії 10.04.14

ндів, проведення повноцінної реконструкційної та охоронної роботи, здійснення наукових досліджень. Окрім того, зважаючи на їх доступність та відсутність значної конкуренції з боку інших культурно-освітніх закладів, музеї користувалися значним інтересом у населення та мали стабільний, численний контингент відвідувачів за